

VALDES LOCEKĻA PIENĀKUMS RĪKOTIES KAPITĀLSABIEDRĪBAS (DALĪBNIKU) INTERESĒS

DUTY OF THE MANAGEMENT BOARD MEMBER TO ACT IN INTERESTS OF COMPANY (ITS SHAREHOLDERS)

Evija Novicāne, *Dr. iur. cand.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Summary

The question in whose interests management board members should act while performing their duties is one of the most disputable aspects of corporate management. The aforementioned issue has also been reviewed in Latvian court practice, however, no clear answer to the question is provided, since considerations of court practice contain influences of shareholder primacy theory, as well as stakeholder theory and company theory. The author briefly describes the aforementioned theories, coming to the conclusion that the approach of company's interests should have precedence over others. Respectively, in the presence of conflicting shareholder or stakeholder (for instance, creditor, employee etc.) interests, a management board member should focus on the benefit for the company, instead of seeking a sensible balance and acceptable compromise between conflicting interests. The author is also critical regarding the issue of the duty of a board member to consider the interests of creditors, indicating that corporate management should "focus" on the legality of corporate conduct, economically reasonable action that conforms to sound commercial practice, instead of hypothetical creditor interest considerations.

Atslēgvārdi: valdes locekļa civiltiesiskā atbildība, lojalitātes pienākums, dalībnieku interešu teorija, objektīvi ieinteresēto personu teorija, kapitālsabiedrības labākās intereses

Keywords: civil liability of management board member, duty of loyalty, shareholder primacy theory, stakeholder theory, best interests of the company

Ievads

Jautājums par to, kā interesēs valdes loceklim jāpilda amata pienākumi, ir viens no diskutētākajiem korporatīvās pārvaldības aspektiem. Proti, vēl aizvien trūkst vienprātības jautājumā par to, vai korporatīvajā pārvaldībā priekšroka ir dodama kapitālsabiedrības dalībnieku interesēm, kapitālsabiedrības kā patstāvīga tiesību subjekta interesēm vai objektīvi ieinteresēto personu (angļu val. – *stakeholders*) interesēm.

Minētais jautājums ir īpaši aktuāls Latvijā, ņemot vērā to, ka Komerclikumā tas nav tieši regulēts. Turklāt runa ir ne tikai par to, kurai interešu teorijai dot priekšroku, bet arī par vairākuma dalībnieku un mazākuma dalībnieku interešu konfliktiem, jēdziena “kapitālsabiedrības labākās intereses” saturisko tvērumu, kā arī iespējamo kolīziju starp nošķirtās atbildības principu un valdes locekļa pienākumu rēķināties ar kreditoru interesēm. Tādējādi ir būtiski minētos jautājumus aplūkot plašākā griezumā.

1. Kapitālsabiedrības, tās dalībnieku vai objektīvi ieinteresēto personu intereses?

Komerclikums tiešā veidā nesatur regulējumu par to, kā interesēs valdes loceklim jāpilda amata pienākumi. Līdzīga situācija ir arī Vācijā un daudzās citās romāņu-ģermāņu tiesību loka valstīs, savukārt anglosakšu tiesību loka valstīs šis aspekts lielākoties ir normatīvi regulēts. Piemēram, atbilstoši Lielbritānijas Sabiedrību likuma 172. panta pirmajai daļai valdes locekļa pienākumi jāpilda sabiedrības interesēs visu tās dalībnieku labā,¹ bet atbilstoši Austrālijas Sabiedrību likuma 181. panta pirmajai daļai valdes loceklim jārikojas labā ticībā sabiedrības labākajās interesēs.² Tomēr arī anglosakšu tiesību loka valstīs trūkst vienprātības par to, kurām interesēm korporatīvajā pārvaldībā ir noteicošā loma.

Jāteic, ka jautājums par to, kā interesēs valdes loceklim jāpilda amata pienākumi, ir viens no korporatīvās pārvaldības diskutētākajiem aspektiem. Komerctiesību doktrīnā pamatā tiek diskutēts par trīs alternatīvām: 1) kapitālsabiedrības dalībnieku interesēm, 2) kapitālsabiedrības kā patstāvīga tiesību subjekta interesēm un 3) objektīvi ieinteresēto personu interesēm.³

Vēsturiski ļoti liela ietekme ir bijusi tā dēvētajai kapitālsabiedrības dalībnieku interešu paradigmai, un tas zināmā mērā ir likumsakarīgi, jo 19. gadsimtā, lai gan tika atzīts, ka kapitālsabiedrība ir patstāvīgs tiesību subjekts, tā tomēr tika uzverta kā personu (dalībnieku) apvienība, nevis uzņēmums.⁴ Pastāvot šādai uztverei, pašsaprotami tika uzskatīts, ka kapitālsabiedrības pārvalde ir īstenojama tās dalībnieku interesēs. Attiecīgi tika uzskatīts, ka korporatīvajā pārvaldībā nav jārēķinās ar citu grupu (piemēram, darbinieku, kreditoru, klientu) interesēm, ja tas nedod labumu kapitālsabiedrības dalībniekiem.⁵ Vienlaikus jāatzīmē, ka minētajā teorijā ļoti mainīgs ir bijis viedoklis par to, kas tad uzskatāms par kapitālsabiedrības dalībnieku interesēm. Lielākoties tās ir tikušas asociētas ar iespējami lielāku

¹ Section 172 (1) of the UK Companies Act 2006: “to promote the success of the company for the benefit of its members as a whole”. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/section/172> [aplūkots 06.02.2019.].

² Section 181 (1) of the Australian Corporations Act 2001: “in good faith in the best interests of the corporation and for a proper purpose.” Pieejams: <https://www.legislation.gov.au/Details/C2018C00424> [aplūkots 06.02.2019.].

³ Benedict Sh., Feaver D. Directors’ Legal Duties and CSR: Prohibited, Permitted or Prescribed in Contemporary Corporate Law? *The Dalhousie Law Journal*, 2014, p. 8.

⁴ Sealy L. S. Directors’ Wider Responsibilities – Problems Conceptual, Practical and Procedural. *Monash University Law Review*, 1987, Vol. 13, p. 165.

⁵ *Ibid.*, p. 187.

peļņas gūšanu, lai gan mūsdienās šādai nostājai, kā arī dalībnieku interešu teorijai kopumā ir veltīts daudz kritikas.⁶

Līdztekus dalībnieku interešu teorijai jau kopš 20. gadsimta 30. gadiem ir tikusi attīstīta arī tā dēvētā *stake-holding* (objektīvo interešu) teorija, rosinot diskusiju par to, vai korporatīvās vadības stūrakmens ir kapitālsabiedrības dalībnieku intereses vai tomēr ievērojami plašāks interešu loks, piemēram, darbinieku, kreditoru, piegādātāju, klientu, vides un vispārējās sabiedrības intereses.⁷ Objektīvo interešu teorija (angļu val. – *stakeholder theory*) būtisku nozīmi ir ieguvusi pēdējās divās desmitgadēs, bet jo īpaši pēc globālās ekonomiskās krīzes, lai gan vēl aizvien trūkst vienotas izpratnes par šīs teorijas pamatkonceptu un virzienu, kā arī jēdziena “objektīvi ieinteresētās personas” saturisko tvērumu.⁸

Nenoliedzami jāpiekrīt objektīvo interešu teorijas postulētajai atziņai, ka komercdarbība netiek īstenota atrauti no sociālās vides, un tādēļ kapitālsabiedrības labklājība un attīstība ir saistīta ar dažādu aspektu mijiedarbību, tostarp arī plašāka personu loka, nevis tikai kapitālsabiedrības dalībnieku interešu apsvērumiem. Tomēr objektīvo interešu teorija neievieš skaidrību par to, kā valdes loceklim rīkoties, ja objektīvi ieinteresēto personu intereses ir pretrunīgas vai pat nesavienojamas. Teorijā tiek runāts par to, ka valdes loceklim šādā gadījumā nepieciešams veikt vispusīgu dažādu interešu vērtējumu, nepieciešamības gadījumā meklējot saprātīgus kompromisus. Tomēr praksē šādai atziņai nav īpašas pievienotās vērtības, ņemot vērā to, ka nereti kompromiss starp konkurējošām interesēm nav iespējams.⁹

Mūsdienās par vadošo korporatīvajā pārvaldībā aizsargājamo interešu konceptu tiek uzskatīta tā dēvētā kapitālsabiedrības interešu teorija.¹⁰ Kapitālsabiedrības interešu prioritāte parasti tiek argumentēta ar apsvērumu, ka kapitālsabiedrība ir patstāvīgs tiesību subjekts, kuru valdes loceklis vada un pārstāv, pildot amata pienākumus; turklāt arī korporatīvā atbildība valdes loceklim ir kapitālsabiedrības, nevis tās dalībnieku priekšā.¹¹ Vienlaikus jāteic, ka komerc tiesību doktrīnā trūkst vienprātības par jēdziena “kapitālsabiedrības intereses” saturisko tvērumu, tostarp nereti apšaubot to, vai kapitālsabiedrībai kā juridiskai fikcijai vispār var būt pašai savas intereses.¹²

Nemot vērā savstarpēji pretrunīgās atziņas par to, kādas intereses valdes loceklim jāievēro, vadot kapitālsabiedrību, likumsakarīgi rodas jautājums, kurai no interešu teorijām dot priekšroku. Latvijas tiesību literatūrā norādīts,

⁶ Sk., piemēram: Keay A. Shareholder Primacy in Corporate Law: Can It Survive – Should It Survive. *European Company and Financial Law Review*, 2010, Vol. 7, pp. 405–410; Borok T. A. Modern Approach to Redefining “in the Best Interests of the Corporation”. *Windsor Review of Legal and Social Issues*, 2013, Vol. XV, pp. 134–135.

⁷ Marshall Sh., Ramsay I. Stakeholders and Directors’ Duties: Law, Theory and Evidence. *University of New South Wales Law Journal*, 2012, Vol. 35 (1), pp. 292–293.

⁸ Sk.: Brandt F., Georgiou K. Shareholders vs Stakeholders Capitalism. *University of Pennsylvania Law School: Comparative Corporate Governance and Financial Regulation*, 2016, pp. 6–8. Pieejams: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1002&context=fisch_2016 [aplūkots 06.02.2019].

⁹ Līdzīgi sk.: Keay A. Stakeholder Theory in Corporate Law: Has it Got What it Takes. *Richmond Journal of Global Law & Business*, 2010, Vol. 9 (3), pp. 277–290.

¹⁰ Sk., piemēram: Deakin S., Koziol H., Riss O. (eds.). *Directors’ & Officers (D&O) Liability*. In: *Tort and Insurance Law*. Vol. 36. Berlin, Boston: Walter de Gruyter, 2018, pp. 34, 439, 491–492, 889.

¹¹ Sk.: Fleischer in: *Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG*. Band 2: §§ 35–52. München: Verlag C. H. Beck, 2016, § 43, Rn. 157 f.

¹² Sk., piemēram: Brandt F., Georgiou K. 2016, p. 21.

ka valdes loceklim ir pienākums būt lojālam gan pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu, gan arī pret visu tās dalībnieku ekonomiskajām interesēm.¹³ Šāda nostāja ir nostiprinājusies arī Latvijas tiesu praksē. Piemēram, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2018. gada 23. novembra spriedumā lietā Nr. C26097912 (SKC-291/2018) norādīts, ka valdes loceklim kā sabiedrības dalībnieku uzticības personai, kuram uzticēta svešas mantas pārvaldīšana, jāsekmē sabiedrības mērķu sasniegšana – dalībnieku ekonomisko interešu realizācija. Līdz ar to valdes locekļiem ir pienākums būt lojāliem gan pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu, gan arī pret visu tās dalībnieku ekonomiskajām interesēm. Valdes loceklim kā uzticības personai, no vienas puses, ir jāmaksimizē sabiedrības peļņa, no otras puses, jāsauglabā sabiedrības manta.¹⁴

Tādējādi, kā redzams, Latvijā noteiktos aspektos tiek atzītas visas iepriekš minētās teorijas. Proti, norāde par to, ka valdes loceklim jāsekmē sabiedrības mērķu sasniegšana – dalībnieku ekonomisko interešu realizācija un jāmaksimizē sabiedrības peļņa –, liecina par dalībnieku interešu teorijas ietekmi. Norāde par nepieciešamību būt lojālam pret sabiedrību kā patstāvīgu tiesību subjektu ir raksturīga sabiedrības interešu teorijai. Savukārt atziņa, ka valdes loceklim jāatrod saprātīgs balanss starp peļņas maksimizēšanu un mantas saglabāšanu, liecina par objektīvo interešu teorijas ietekmi.

Tomēr šāda vienlaicīga dažādu teoriju aprobēšana nav atbalstāma, jo faktiski tā pieprasa valdes loceklim “sēdēt uz vairākiem krēsliem”. Turklāt, atzīstot, ka valdes loceklim ir pienākums rēķināties gan ar kapitālsabiedrības, gan dalībnieku un kreditoru interesēm, trūkst skaidrības, kā valdes loceklim jārikojas, ja ir pretrunas, piemēram, starp kapitālsabiedrības un tās dalībnieku interesēm, vai arī pretrunas starp vairākuma dalībnieku un mazākuma dalībnieku interesēm. Sekojot komerc-tiesību doktrīnas aktualitātēm, būtu vēlams pārvērtēt, vai kapitālsabiedrības (un attiecīgi – arī korporatīvās pārvaldības) mērķis ir pēc iespējas lielāka peļņas gūšana. Proti, mūsdienās par korporatīvās pārvaldības mērķi tiek atzīta pēc iespējas efektīva uzņēmuma darbība un sekmīga ilgtermiņa attīstība, nevis sabiedrības peļņas maksimizēšana.¹⁵ Attiecīgi, pastāvot šādam korporatīvās pārvaldības mērķim, prioritārā nozīme uzņēmuma vadībā būtu jāpiešķir kapitālsabiedrības kā patstāvīga tiesību subjekta interesēm.

Vienlaikus, protams, neapstrīdams fakts ir tas, ka kapitālsabiedrības un tās dalībnieku intereses parasti pārklājas – ja kapitālsabiedrība sekmīgi īsteno komercdarbību, labumu no tā gūst arī dalībnieki. Taču jāņem vērā, ka atsevišķos gadījumos kapitālsabiedrības intereses var atšķirties no tās dalībnieku interesēm. Respektīvi, būtisks ir situācijas konteksts, tostarp kapitālsabiedrības īstenotās komercdarbības veids, plānotās rīcības būtība, kā arī kapitālsabiedrības finansiālā situācija (piemēram, vai kapitālsabiedrība ir sekmīgas attīstības pilnbriedā vai

¹³ Strupiša A. Komerclikuma komentāri. III. Rīga: “A. Strupiša juridiskais birojs” SIA, 2003, 143.–144. lpp., 342. §.

¹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 23.11.2018. spriedums lietā Nr. C26097912 (SKC-291/2018), [9] punkts. Pieejams: [https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi \[aplūkots 06.02.2019.\]](https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi/aplūkots_06.02.2019). Līdzīgi sk.: Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 27.06.2014. spriedums lietā Nr. C04470710 (SKC-0038-14), [6.2] punkts. Pieejams: [https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi \[aplūkots 06.02.2019.\]](https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/lv/nolemumi/aplūkots_06.02.2019); Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 25.01.2012. spriedums lietā Nr. C29338106 (SKC-25/2012), 8.4. punkts. Pieejams: [www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130 \[aplūkots 06.02.2019.\]](http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3130).

¹⁵ Sk., piemēram: Keay A. Ascertaining the Corporate Objective: An Entity Maximisation and Sustainability Model. *Modern Law Review*, September 2008, Vol. 71 (5), pp. 685–688, 691–694.

saskārusies ar finansiālajām grūtībām). Tādējādi būtu kļūdaini uzskatīt, ka rīkoties kapitālsabiedrības interesēs ir tas pats, kas rīkoties kapitālsabiedrības dalībnieku interesēs. Drīzāk būtu pamats runāt par to, ka kapitālsabiedrības interešu vērā ņemšana parasti ir saistīta ar tās dalībnieku interešu apsvērumiem. Taču tas nebūt nenozīmē, ka pienākums rīkoties kapitālsabiedrības interesēs nozīmē pienākumu rūpēties tikai par kapitālsabiedrības dalībnieku interešu īstenošanu, ignorējot citu tiesību subjektu tiesiski pamatotās intereses.¹⁶ Gluži pretēji – ja dalībnieku intereses neatbilst kapitālsabiedrības interesēm, valdes loceklim ir pienākums dot priekšroku kapitālsabiedrības interesēm.¹⁷

Tādējādi ir pamats teikt, ka kapitālsabiedrības dalībnieku intereses ir viens no centrālajiem kapitālsabiedrības interešu apsvēruma elementiem, tomēr atsevišķās situācijās (jo īpaši maksāspējas problēmu gadījumos) runa var būt arī par valdes locekļa pienākumu rēķināties ar citu personu tiesiski pamatotajām interesēm pat tad, ja tas nedod labumu kapitālsabiedrības dalībniekiem. Attiecīgi secināms, ka valdes loceklim, pildot amata pienākumus, jā rūpējas par kapitālsabiedrības interešu īstenošanu, un tas lielākoties ir saistīts ar dalībnieku interešu apsvērumiem, taču atkarībā no situācijas konteksta būtiska nozīme var būt arī citām tiesiski pamatotām interesēm.

2. Dalībnieku kopuma interešu problemātika

Kontekstā ar kapitālsabiedrības dalībnieku interešu apsvērumiem komercietību doktrīnā allaž tiek uzsvērts, ka runa ir par visu kapitālsabiedrības dalībnieku interesēm jeb dalībnieku kopuma interesēm. Taču šādas pamatnostādnes praktiskais izpildījums var izrādīties ļoti sarežģīts, ņemot vērā to, ka kapitālsabiedrības dalībnieku intereses var būtiski atšķirties. Lielākoties konfliktējošas intereses ir vairākuma dalībniekiem un mazākuma dalībniekiem, taču atšķirīgas intereses var būt arī ilgtermiņa dalībniekiem un īstermiņa dalībniekiem. Turklāt diskutabls ir arī jautājums, vai vispār ir pamats runāt par kādu vienojošu interesi, kas būtu raksturīga visiem kapitālsabiedrības dalībniekiem. Proti, lai gan parasti kapitālsabiedrības dalībnieku intereses tiek asociētas ar peļņas gūšanu, jā rēķinās, ka dalībnieku intereses mēdz būt arī neekonomiska rakstura, piemēram, nolūks nodrošināt darba vietas, pakalpojuma vai preces pieejamību maznodrošinātām personām, attīstīt nekomerciālus projektus (vides attīrīšana, infrastruktūras objektu būvniecība u. tml.) vai īstenot labdarības projektus ar komercdarbības palīdzību.¹⁸

Situācijās, kad kapitālsabiedrības dalībniekiem ir dažādas, nereti pat konfliktējošas intereses, zelta vidusceļa meklējumi var izrādīties ne vien ārkārtīgi sarežģīti un tiesiski grūti pamatojami, bet arī neracionāli, raugoties no kapitālsabiedrības labklājības perspektīvas. Tādējādi, aktualizējoties jautājumam par kapitālsabiedrības dalībnieku kopuma interesēm, priekšroka būtu dodama kapitālsabiedrības kā patstāvīga uzņēmuma interesēm, pamatā ar to domājot ilgtermiņa ieguvumus kapitālsabiedrībai, nevis dalībnieku kopuma interešu apsvērumiem. Citiem vārdiem, pastāvot dažādām dalībnieku interesēm, valdes loceklim ir jā fokusējas uz kapitālsabiedrības labumu, nevis jā cenšas mēģināt rast saprātīgu balansu un

¹⁶ Līdzīgi sk.: Marshall Sh., Ramsay I. 2012, p. 298.

¹⁷ Sk.: Benedict Sh., Feaver D. 2014, p. 16.

¹⁸ Sk.: Mocsary G. A. Freedom of Corporate Purpose. Brigham Young University Law Review, 2016, Issue 5, pp. 1381–1389.

pieņemamu kompromisu starp dažādažādām dalībnieku interesēm.¹⁹ Minētais attiecas arī uz tiem gadījumiem, kad konfliktē citu objektīvi ieinteresēto personu (darbinieku, kreditoru, klientu u. c.) intereses.²⁰

3. Kreditoru interešu apsvērumu problemātika

Kopš 20. gadsimta 80. gadiem korporatīvās pārvaldības kontekstā arvien lielāku ietekmi iegūst tā saucamā kreditoru interešu teorija, kuras pamatdoma ir tāda, ka valdes loceklim, pildot amata pienākumus, ir jāņem vērā arī kreditoru intereses, it īpaši, ja kapitālsabiedrība ir nonākusi finansiālo grūtību situācijā. Pēdējo gadu laikā šīs teorijas ietekme ir jūtama arī Latvijā. Piemēram, Latvijas tiesu praksē ir atzīts, ka, sākoties sabiedrības finansiālajām grūtībām, kreditori kļūst par galvenajām finansiāli ieinteresētajām personām sabiedrības darbībā, un tādēļ valdes loceklim ir pienākums nodrošināt kapitālsabiedrības mantas saglabāšanu un nepieļaut objektīvi nepamatotu saistību pieaugumu, lai varētu segt kreditoru prasījumus pēc iespējas lielākā apmērā.²¹

Tomēr jāteic, ka jautājums par valdes locekļa pienākumu ņemt vērā kreditoru intereses ir saistīts ar daudziem diskutabliem aspektiem. Tā, pirmkārt, komercietišības doktrīnā nav vienprātības par to, kurā brīdī kapitālsabiedrības finansiālās grūtības rada valdes loceklim pienākumu ņemt vērā kreditoru intereses (respektīvi, vai runa ir par faktisko maksātnespēju, iespējamo maksātnespēju vai finansiālo nestabilitāti). Otrkārt, diskutabls ir arī jautājums par šī pienākuma saturisko tvērumu, it īpaši, ja kapitālsabiedrības kreditoriem ir konfliktējošas intereses. Treškārt, viedokļi dalās par to, ciktāl runa ir par valdes locekļa pienākumu veikt aktīvas darbības, proti, vai valdes loceklim ir jā rūpējas par kreditoru interešu aizsardzību, vai pietiek tikai ar kreditoru interešu vērā ņemšanu.²²

Taču visdiskutablākais ir jautājums par to, ciktāl valdes locekļa pienākums rēķināties ar kreditoru interesēm ir savienojams ar nošķirtās atbildības principa ideju. Proti, jāņem vērā, ka kapitālsabiedrība ir patstāvīgs tiesību subjekts, un atbilstoši nošķirtās atbildības principam par kapitālsabiedrības saistībām atbild kapitālsabiedrība ar visu savu mantu, nevis tās dalībnieki vai amatpersonas. Vienlaikus neapstrīdams fakts ir arī tas, ka atbilstoši vispārējam principam ikvienam (arī valdes loceklim) ir jāatbild par savas rīcības rezultātā nodarīto kaitējumu.²³ Tādējādi valdes locekļa civiltiesiskās atbildības kontekstā jautājums par valdes locekļa pienākumu rēķināties ar kreditoru interesēm ir ļoti neviennozīmīgs, tādēļ kreditoru interešu teorija ir izpelnījies kā atzinību, tā arī kritiku.

Atziņa, ka, īstenojot uzņēmuma vadību, ir jāņem vērā kreditoru intereses, parasti tiek pamatota ar apsvērumu, ka finansiālo grūtību gadījumā sabiedrības

¹⁹ Līdzīgi sk.: Benedict Sh., Feaver D. 2014, p. 24.

²⁰ Līdzīgi sk.: Keay A. Formulating a Framework for Directors' Duties to Creditors: An Entity Maximisation Approach. Cambridge Law Journal, 2005, Vol. 64 (3), pp. 614–646.

²¹ Sk.: Augstākās tiesas Civillietu departamenta 07.06.2016. spriedums lietā SKC-7/2016, [10] rindkopa; Augstākās tiesas Civillietu departamenta 29.12.2017. spriedums lietā Nr. C04254513 (SKC-351/2017), [7] rindkopa. Anonimizēto nolēmumu datubāze. Pieejams: <https://manas.tiesas.lv/eTiesasMvc/nolemumi> [aplūkots 06.02.2019.].

²² Langford R. T. Best Interests: Multifaceted but Not Unbounded. Cambridge Law Journal, 2016, Vol. 75 (3), p. 515.

²³ Līdzīgi sk.: Stace V. Directors' Liability in Negligence – Challenging the “Elements of the Tort” Approach. Victoria University of Wellington Law Review, 2016, Vol. 47 (3), p. 500.

komercdarbība faktiski tiek īstenota uz kreditoru naudas rēķina, turklāt kreditoriem ir ļoti ierobežotas iespējas ietekmēt korporatīvo pārvaldību. Tādējādi kreditoru interešu teorijas aizstāvji norāda, ka valdes locekļa pienākums kapitālsabiedrības vadībā rēķināties ar kreditoru interesēm nodrošina taisnīgumu un pēc iespējas pilnīgāku kreditoru prasījumu segšanu kapitālsabiedrības maksātspējas gadījumā.²⁴

Tomēr jāatzīst, ka kreditoru interešu teorijai netrūkst kritiķu. Piemēram, kā pretargumentus tiek minēti līgumu brīvības princips – atbilstoši tam kreditoram ir iespēja pašam parūpēties par savu interešu aizsardzību, vienojoties ar parādnieku par atbilstošiem līguma noteikumiem, pieprasot priekšapmaksu, prasījuma nodrošinājumu u. tml. Šādi nostājai gan nevar piekrist, jo ne visiem kreditoriem ir tik liela tirgus vara, lai varētu diktēt tādus līguma noteikumus, kas tos pilnībā pasargātu no saistību neizpildes riska.²⁵ Tādējādi līgumu brīvības princips drīzāk ir spekulatīvs, nevis racionāls arguments jautājumā par to, ciktāl valdes loceklim korporatīvajā pārvaldībā jārēķinās ar kreditoru interešu apsvērumiem.

Vienlaikus jāteic, ka iebildumiem pret kreditoru interešu vērā ņemšanu ir arī zināms pamats. Proti, raugoties no biznesa ētikas perspektīvas, valdes loceklim nenoliedzami ir lietderīgi apsvērt, kā iecerētā rīcība ietekmēs kapitālsabiedrības spēju izpildīt tās saistības. Tomēr šiem apsvērumiem ir jāatbilst nošķirtās atbildības principam jeb pamatnostādnei par to, ka kapitālsabiedrība par tās saistībām atbild ar savu mantu. Respektīvi, jāpatur prātā, ka kapitālsabiedrība kā uzņēmējdarbības forma tika ieviesta nolūkā radīt mākslīgu barjeru starp tās dibinātājiem un kreditoriem, paredzot kreditoriem tiesības saņemt prasījuma izpildījumu tikai no kapitālsabiedrības mantas. Līdz ar to var piekrist profesora Leonarda Silija (*Leonard Sedgwick Sealy*) viedoklim: kapitālsabiedrība kā uzņēmējdarbības forma nekad nebūtu piedzīvojusi uzplaukumu, ja jau pirms pusotra gadsimta korporatīvajā pārvaldībā tik būtiska loma tiktu piešķirta kreditoru interešu apsvērumiem.²⁶

Vērtējot kreditoru interešu teoriju, rodas jautājums, vai patiesi korporatīvās pārvaldības kontekstā ir nepieciešams runāt par valdes locekļa pienākumu ņemt vērā kreditoru intereses. Drīzāk priekšroka būtu dodama nostādnei par to, ka valdes loceklim jāpūljas par kapitālsabiedrības interešu īstenošanu, kas atsevišķos gadījumos var nozīmēt arī nepieciešamību rēķināties ar kreditoru interesēm. Piemēram, jāņem vērā, ka nerēķināšanās ar kreditoru interesēm var novest pie kapitālsabiedrības maksātspējas, taču šāds scenārijs, domājams, nav savienojams ar kapitālsabiedrības interesēm.²⁷ Turklāt kreditoru interešu aizsardzībai kalpo daudzas speciālās tiesību normas, kā arī no rūpības pienākuma izrietoša prasība rīkoties ekonomiski pamatoti un atbilstoši saprātīgai komerciālajai praksei. Tādējādi, lai valdes loceklis, pildot amata pienākumus, nenonāktu pretrunā ar nošķirtās atbildības principu, korporatīvās pārvaldības fokusam vajadzētu būt

²⁴ Sk., piemēram: Keay A. The Director's Duty to Take into Account the Interests of Company Creditors: When Is It Triggered? *Melbourne University Law Review*, 2001, Vol. 25 (2), p. 315.

²⁵ Sk. plašāk: Keay A. Directors' Duties to Creditors: Contractarian Concerns Relating to Efficiency and Over-Protection of Creditors. *The Modern Law Review*, 2003, Vol. 66 (5), pp. 665–699.

²⁶ Citēts pēc: Hayne K. M. Directors' Duties and a Company's Creditors. *Melbourne University Law Review*, 2014, Vol. 38, pp. 813–814.

²⁷ Sk.: Worthington S. Directors' Duties, Creditors' Rights and Shareholder Intervention. *Melbourne University Law Review*, 1991, Vol. 18, pp. 136–137.

uz kapitālsabiedrības darbības likumību, ekonomiski attaisnojumu un saprātīgai komerciālajai praksei atbilstošu rīcību, nevis hipotētiskiem kreditoru interešu apsvērumiem.²⁸

4. Valdes locekļa lojalitātes pienākums

Valdes locekļa pienākums rīkoties kapitālsabiedrības (dalībnieku) interesēs lielākoties tiek saistīts ar tā dēvēto lojalitātes pienākumu, lai gan komercietisību doktrīnā trūkst vienprātības par lojalitātes pienākuma saturisko tvērumu. Pamatnostādne ir tāda, ka valdes locekļa lojalitātes pienākums ir saistāms ar prasību amata pienākumus pildīt labā ticībā un pēc labākās sirdsapziņas rīkoties kapitālsabiedrības labā, nenostādot sevi situācijās, kurās viņa personīgās intereses neatbilst kapitālsabiedrības interesēm.²⁹ Tādējādi runa ir ne vien par valdes locekļa pienākumu fokusēties uz kapitālsabiedrības ieguvumiem, bet arī par pienākumu atturēties negodprātīgi izmantot amata pilnvaras, piemēram, neizmantojot amata pilnvaras pretēji komercdarbības būtībai vai personīgā labuma gūšanas nolūkā.³⁰

Tomēr jāteic, ka valdes locekļa lojalitātes pienākumam trūkst vienota koncepta, un praksē tas parasti tiek saistīts ar dažādiem apakšpienākumiem. Kā būtiskākos lojalitātes pienākuma aspektus var minēt valdes locekļa pienākumu rīkoties kapitālsabiedrības labākajās interesēs, interešu konfliktu nepieļaujamību, konkurences aizliegumu, komercnoslēpuma glabāšanas pienākumu, aizliegumu izmantot kapitālsabiedrības mantu vai resursus (tostarp darījuma iespējas) personīgā labuma gūšanai, aizliegumu gūt neattaisnojamu labumu.³¹

Saistībā ar valdes locekļa lojalitātes pienākumu viens no diskutablākajiem jautājumiem ir par to, kāda rīcība no valdes locekļa ir sagaidāma, izvirzot prasību rīkoties kapitālsabiedrības labākajās interesēs. Tā pirmām kārtām nav vienprātības jautājumā par to, vai kapitālsabiedrības labāko interešu apsvērumi ir vērtējami tikai interešu konflikta nepieļaujamības kontekstā, vai tomēr runa ir par valdes locekļa pienākumu rūpēties par noteikta ekonomiskā rezultāta sasniegšanu. Stingri nodalot lojalitātes pienākumu no rūpības pienākuma, nonākam pie secinājuma: kapitālsabiedrības labāko interešu apsvērumi nebūt nav saistāmi ar noteikta ekonomiska rezultāta sasniegšanu (tas ir rūpības pienākuma aspekts).³² Tomēr komercietisību doktrīnā trūkst konsekvences jautājumā par pienācīgu lojalitātes pienākuma un rūpības pienākuma nošķiršanu. Tādējādi lielākoties kapitālsabiedrības labāko interešu koncepts tiek saistīts ne vien ar interešu konfliktu nepieļaujamību, bet arī prasību sasniegt pēc iespējas labāku ekonomisko rezultātu.

²⁸ Lidzīgi sk.: Lombard S., Joubert T. The Legislative Response to the Shareholders V Stakeholders Debate: A Comparative Overview. *Journal of Corporate Law Studies*, 2014, Vol. 14, pp. 238–239; Worthington S. 1991, p. 142.

²⁹ Lidzīgi sk.: Langford R. T. 2016, p. 512; Lieder J. Die Treupflicht der Vorstandsmitglieder. *TFM*, 2016, Nr. 1, S. 42. Pieejams <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/270564> [aplūkots 14.02.2019.].

³⁰ Ratka T., Rauter R. (Hg.). *Handbuch Geschäftsführerhaftung mit Vorstandshaftung*. 2. Aufl. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2011, Rn. 2/76.

³¹ Sk.: Münchener Kommentar zum Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbHG, § 43, Rn. 152–198; Lieder J. 2016, S.43 f.; Rudāns S. Valdes locekļa atbildība par sabiedrībai nodarītajiem zaudējumiem. Grām.: *Komercietisību aktuālie jautājumi Latvijā un Eiropā*. Komerccdarījumi. Atbildība. Komerccstrīdi. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2013, 190.–195. lpp.

³² Sk.: Worthington S. 1991, p. 132.

Vienlaikus jāteic, ka komercietisību doktrīnā nav vienprātības arīdzan par to, kāds ekonomiskais rezultāts ir uzskatāms par atbilstošu kapitālsabiedrības labākajām interesēm. Lai gan viedokļi dalās, lielākoties kapitālsabiedrības labāko interešu koncepts tiek saistīts ar valdes locekļa pienākumu rīkoties ekonomiski pamatoti un atbildīgi, kā arī rūpēties par kapitālsabiedrības sekmīgu ilgtermiņa attīstību.³³

Kopsavilkums

1. Valdes loceklim, pildot amata pienākumus, jā rūpējas par kapitālsabiedrības interešu īstenošanu, tas ir, pēc iespējas efektīvu uzņēmuma darbību un sekmīgu ilgtermiņa attīstību, un šāds koncepts vairumā gadījumu atbilst arīdzan kapitālsabiedrības dalībnieku interesēm, taču atkarībā no situācijas konteksta būtiska nozīme var būt arī citu subjektu (piemēram, kreditoru, darbinieku u. c.) tiesiski pamatotajām interesēm.
2. Pastāvot dažādām dalībnieku vai citu objektīvi ieinteresēto personu interesēm, valdes loceklim ir jāfokusējas uz kapitālsabiedrības labumu, nevis jācenšas mēģināt rast saprātīgu balansu un pieņemamu kompromisu starp dažādajām interesēm.
3. Kreditoru interešu neievērošana nevar būt patstāvīgs pamats valdes locekļa civiltiesiskajai atbildībai, bet var būt tikai pakārtots apsvēruma situācijā, ja valdes loceklis nav nodrošinājis likuma prasību izpildi, rīkojies ekonomiski neatbilstoši vai neatbilstoši saprātīgai komerciālajai praksei.
4. Valdes locekļa lojalitātes pienākums pamatā ir saistīts ar prasību rīkoties kapitālsabiedrības labākajās interesēs. Lai arī jēdziens “kapitālsabiedrības labākās intereses” ir atvērta tipa jēdziens, lielā mērā runa ir par valdes locekļa pienākumu rīkoties ekonomiski pamatoti un atbildīgi, kā arī rūpēties par sekmīgu kapitālsabiedrības ilgtermiņa attīstību.

³³ Sk., piemēram: Deakin S., Koziol H., Riss O. 2018, p. 34; Lombard S., Joubert T. 2014, pp. 215–221, 225–228.